

Tra-duir i tra-duir

Manuel Carbonell

Escola Oficial d'Idiomes Barcelona - Drassanes
Av. Drassanes, s/n. 08001 Barcelona

Resum

En la traducció literària, el traductor s'enfronta a una disjuntiva: o doblegar-se a les característiques del text original o doblegar-les a les peculiaritats de la pròpia llengua. La segona opció és la transnaturalització de l'obra i es fa des de l'autoritat del traductor. La primera, en canvi, atorga l'autoritat traductiva a l'obra i el traductor s'hi sotmet. Això és el que fan dos autors per als quals la traducció és una part essencial de la pròpia obra: Hölderlin i Heidegger. La traducció dels textos d'aquests dos autors hauria d'aplicar la mateixa actitud. Això és el que ha procurat fer el traductor català.

Paraules clau: transnaturalitzar, dessubalternitzar, contra-ducció, retro-ducció.

Abstract

In literary translation, the translator faces a dilemma: either giving priority to the characteristics of the original text or submitting them to the peculiarities of his/her own language. The second option is the transnaturalization of the work and it is made from the authority of the translator. The first, however, concedes the translation authority to the work and the translator undergoes it. This is what two authors for whom the translation is an essential part of their own work make: Hölderlin i Heidegger. The translation of the texts of these two authors should apply the same attitude. This is what the Catalan translator has tried to do.

Key words: transnaturalize, desubordinate, contra-lation, retro-lation.

La meua intervenció aquí no plantejarà cap problema específic o general de la traductologia, ni n'enfocarà cap tendència. En canvi, a partir de l'exercici de traduir textos de F. Hölderlin i de M. Heidegger, contribuirà potser a precisar un aspecte determinant de la traducció que, per entendre'ns, anomenem literària i, en aquest sentit, podrà servir tal vegada d'anotació que s'anteposa a les remarques que, durant aquestes sessions, es fan a aquesta branca de la ciència de la traducció i que, per tant, apunta als pressupòsits de la traductologia.

Tot i salvant les diferències fonses que hi ha entre traduir un poema o una novel·la, d'una banda, i una obra de filosofia, de l'altra, el fet que puguin agrupar-

se tots tres tipus de textos sota el denominador comú d'«humanitats» prova que comparteixen característiques pròpies que els separen radicalment dels textos produïts en les disciplines científicotècniques. La petja de l'escriptor hi és intrínseca en la forma de l'estil. Més encara, en un text literari, la forma, per dir-ho en termes clàssics, és inseparable del contingut i, en alguns casos, la forma en pot ser tot el contingut. Això fa que la llengua de la literatura no es pugui confondre mai amb un llenguatge d'especialitat. I per això es parla pròpiament del llenguatge de la física, de les matemàtiques, de les ciències naturals, i fins i tot del dret administratiu, de la història econòmica o de la lògica simbòlica. Així doncs, aquest fet és també el determinant intrínsec de la traducció dita literària, sigui poètica, narrativa o filosòfica.

En la traducció literària, en efecte, hi és principal la llengua de l'autor. Això vol dir que hi és principal la relació que l'autor manté amb la llengua de la comunitat en què s'insereix com a tal autor. És, doncs, una relació temporalment i espacialment marcada. I la majoria de vegades aquesta relació és conflictiva. Com traduir, per tant, aquest conflicte, particular i específic d'una circumstància personal, a un àmbit temporalment i espacialment distint? Com traslladar-l'hi? Aquest és el problema que, en forma de disjuntiva, planteja Heidegger en l'esfera de la filosofia,¹ i que s'emmarca en el fenomen general de la recepció de les obres literàries. La fita de la traducció és certament la de fer receptiva l'obra traduïda, és, d'alguna manera, naturalitzar-la en un àmbit que no és el seu.

L'acció de naturalitzar una obra, o, més exactament, de transnaturalitzar-la, però, comporta gairebé sempre que se'n perdin o que se n'abandonin components intransferibles a la nova circumstància, especialment si l'obra prové d'un àmbit cultural i lingüístic molt llunyà. I com menys se'n perdin, és clar, millor traducció. És el criteri de la fidelitat i del respecte a l'original. És l'ideal de la traducció, sempre feta des de la responsabilitat del traductor, des de *l'autoritat del traductor*. I si aquest esdevé un dèspota, cosa que a vegades passa, els crítics ja s'encarregaran de corregir-li els excessos.

En tot cas, però, hi ha un supòsit que es dona com a evident i que, tanmateix, no ho és pas tant. És que es parteix de la premissa que el traductor està fermament instal·lat en la seva llengua i que és ella qui pròpiament marca les pautes i els límits de la traducció. Al seu torn, el traductor és qui té cura directament de la tasca d'adopció o, si es vol, d'acollida de l'obra. En aquest sentit, l'àmbit lingüístic receptor es manté impertorbat, substancialment intacte, només amb la lleu modificació que implica l'increment d'un nou membre en la comunitat receptora. En aquest cas la traducció tendeix a donar tot el pes a la introducció, al fet d'importar i d'assimilar, a fer que l'obra s'adapti als nous hàbits lingüístics.

Hi ha, d'altra banda, la traducció que se sotmet a *l'autoritat de l'obra* a traduir. Això vol dir que la traducció es fixa sobretot en aquells aspectes de l'obra que són justament intransferibles, aspectes que no solament no els vol perdre sinó que precisament els vol conservar. Llavors la traducció no és un traduir l'obra,

1. Vegeu especialment el curs sobre *Parmènides*. Trad. Manuel Carbonell. Barcelona: Quaderns Crema, 2005.

sinó que és un traduir-se a l'obra. És un estranyar-se, un esdevenir estrany en el propi àmbit, perquè, aleshores l'obra no és pas la traduïda sinó que és la traductora. El traductor s'inclina davant les indicacions i els senyals que li fa l'obra.

Un exemple prou conegut i ben estudiat d'aquest inclinar-se davant l'obra són les traduccions que Hölderlin fa de Píndar i de Sòfocles. Com ha estat assenyalat tantes vegades, en resulten uns textos durs i tensos, rebecs a l'oïda alemanya, perquè Hölderlin s'esforça, per dir-ho així, a traduir l'alemany al grec clàssic. El que ara importa, amb tot, és que fent-ho, hel·lenitzant l'alemany, l'alemany esdevé estrany a l'alemany. Però això és perquè la llengua habitual s'allibera de rutines i habituds i adquireix una vitalitat inesperada, es vivifica.

No és aquest el moment per endinsar-nos a exposar la complexitat de problemes que es deriva de la tasca traductora de Hölderlin. Només cal recordar, però, com han influït estilísticament i conceptualment pensadors de la traducció com ara Walter Benjamin i Martin Heidegger.

En tot cas, cal veure com el traduir-se a l'obra no és sinó un mode de traduir-se a l'àmbit lingüístic, i conceptual, extern, sense perdre, però, cap de les propietats essencials del propi punt de partida, que com a tals no són evidents sinó latents. El resultat d'aquesta contra-ducció o retro-ducció, per dir-ho així, és el descobriment d'aquestes propietats mateixes, és fer que esdevinguin patents. En certa manera, és un recurs per apropiari-se la potència que, com diu Hölderlin, «terriblement activa reposa a sota», a sota de les capes dures i fins i tot empedreïdes de les habituds de parla i de pensament materns.

No cal dir que aquesta manera de procedir en la traducció està en relació directa amb el pensament mateix de Hölderlin, i, de retop, de Benjamin i de Heidegger. Tant en Hölderlin com en Heidegger, encara que no tant directament perceptible en Benjamin, es pot dir que la llengua és una llengua traduïda a una llengua original. Original, però, en el sentit que és la que engendra la que per naixença els ha correspost, o, més precisament, és la llengua on es forgen els termes claus del pensament. La llengua de tots dos, Hölderlin i Heidegger, és una llengua de fusió, no de confusió, de dos moments d'una llengua única. És el que Benjamin, pel seu compte, en tant que lector atentíssim de Hölderlin, durà més lluny com a ideal de tota traducció: l'eco, el ressò d'una llengua primordial.

Traduir Hölderlin i Heidegger obliga a traduir-se a la traduïda llengua de tots dos. Si aquests dos «traductors» de l'alemany «trenquen», per dir-ho amb paraules de Benjamin, «les barreres corcades de la llengua pròpia» i així «eixamplen les fronteres de l'alemany»,² llavors, una traducció que maldi per traduir-se cada vegada a la respectiva llengua de tots dos, i que d'alguna manera hi reïxi, qui sap si no eixamplarà les fronteres d'aquesta llengua i no ha de contribuir, en la modèstia de la seva tasca traductora, a dessubalternitzar-la de la llengua que es vol imperial i a desminoritzar-la de les llengües que s'erigeixen en hegemònicament majoritàries.

2. W. Benjamin. «La tasca del traductor.» Dins: *Art i literatura (de masses)*. Trad. Antoni Pous. Vic: Eumo/Edipoies, 1984, p. 129-130.